

St. Olai Loges orgel gjenfunnet!

AV KAARE J. E. STEPHENSEN

Torsdag den 27. januar 1783 – ved femtiden eftermiddag – samlet St. Olai logens (Leopardens) brødre seg i Christianias rådhus, – de skulle avholde møte i første grad. Aftenens arbeid bestod blant annet i å oppta tre nye menn i brødrfellsskapet: John Collett, lieutenant Müller og Conrad Clauson. Det er den siste som spiller hovedrollen i denne lille notis.

Conrad Clauson var 30 år gammel, og hadde i 10 år vært eier av og drevet Bærrums Jernverk, en hjørnestensbedrift i Norge. Han fremstilte seg i logen, ble antatt av brødrene, og i følge protokollen «blev paa brugelig Maade recipiered, hilsed og som Lærling antaget.» Det er grunn til å anta at br. Clauson var interessert i frimureriet og en flittig logegjenger. Allerede 27. februar ble han forfremmet til annen grad. Deretter er protokollen stille om Clauson. Men så, den 8. mars 1784, dukker han opp igjen: «Brr. Conrad Clauson og Peter Nielson meldte sig i logen efter deres udenlandske Reise og befandtes ved Prøve at have oppnaet Mestergraden i den Londonske loge, bleve med Ceremonimesteren hilsed.»

Fra London hadde han med seg et orgel (et engelsk harmonium), som skulle benyttes i logene! Om dette skriver tidl. Ordenenes Historiograf Karl Ludvig Tørrisen Bugge følgende i Leopardens jubileumsskrift fra 1907: «Endvidere er der Tale om et Orgel til en pris av 67£ 16 sh. Som man ser har det været sørget for et ganske kostbart utstyr.» Dette siste henspiller på annet rituelt logeutstyr til «Dovre» for til sammen 80£ 10sh 9d. Det er grunn til å anta at orgelet derfor primært ble anskaffet for bruk der.

Det skulle vise seg at Clauson ikke bare var blitt forfremmet til St. Johannes Mester i London, men han stiftet også bekjentskap med Royal Arch-frimureriet – et ordenskap ut over St. Johannesgradene.

Det er ingen grunn til å tvile på at orgelet var i flittig bruk i logens lokaler i (nåværende) Nedre Slottsgate 1. Protokollen viser at det gjentatte ganger var «fest paa sahlen», hvor det deltok kor, – til og med damekor. De har neppe sunget a capella, men med akkompagnement av domkantor, Leopard-broderen Isaac Flintenberg. Logearbeidet stilnet på slutten av 1700-tallet. Etter at logen etter hvert kom i mer normal drift i 1816, ble det igjen luft i pipene. I juni dette år fikk St. Olai logen en regning fra snekker Sundbye på 100 Rdlr for å ha «opstillet og reparert Orgelet og de 3 S(øyler).» Uten tvil – også iflg. Bugge – er dette orgelet fra 1784. Noen år senere – i 1819 – besluttet Logekollegiet å la instrumentet reparere av en orgelbygger «fra Toten». Dette er sannsyn-

ligvis Lars Roverud, en kjent «orgelsnekker» fra Vinger.

Brødrene tok orgelet med til dets siste dets siste frimureriske plassering i logebygningen på Grev Wedels plass. Instrumentet ble antakelig stående i den gamle logebygning til ca. slutten av 1860-årene, da det bokstavelig talt hadde utspilt sin tid. Så vidt vi vet, ble det engelske harmonium nå «skoleorgel», men vi vet foreløpig ikke på hvilken skole. Senere havnet det visstnok på Norsk Skolemuseum, og deretter på museets loft på Kirkeby Skole i Hakadal.

Så ble museumslageret flyttet til loftet på Ruseløkka Skole i Oslo – men etter noen år kom ryddesjauen der også! Etter det vi mener å vite i dag, ble mangt sendt fra loftet og ned i en container – dit skulle orgelet, også. Men en Kolbein-broder, Arne Westie-Olsen og en Murskje-broder, Trond Kverno så hva som her var i ferd med å gå tapt. De fanget opp manual, piper, belg og vindlade, og brakte det i foreløpig sikkerhet i Ullern Kirke, hvor Arne var klokker. Deretter ble restene glemt.

Men nå er alt blitt funnet - nettopp på loftet i Ullern Kirke! Belg og stort sett de fleste tangenter og ca. 10 piper synes å være i behold! Nå gjenstår et spennende restaureringsarbeid – så får vi se om vi får låt i det gamle instrument!

I dette nummeret

St. Olai Loges orgel gjenfunnet!	1
29 ord med stor betydning.....	2
Historisk Arkiv.....	2
Ordenens interne rettsoppgjør etter krigen.....	2
Tyskernes tyveri av stamhusinventar i 1941	3
Forskningslogens program for 10-års jubileet i 2013.....	3
Eldgamle håndskrifter.....	4

29 ord med stor betydning

Da den gotiske kirkebyggestilen slo igjennom på 1100-tallet, ble kirkerommet vesentlig forbedret med tanke på musikkens funksjon og akustiske forutsetninger. Kirkebyggerne og musikerne tilhørte samme broderskap, og i byggegildene hadde sang og musikk en fremtredende plass.

AV LEIF ENDRE GRUTLE

22. desember 1702 ble det stiftet en frimurerloge i landsbyen Haughfoot noen mil sørøst for Edinburgh. Logen var i virksomhet frem til 1763, og protokollen for hele denne perioden er bevart. Dette er den første skotske logen vi kjenner til som ikke hadde noen operative murere som medlemmer ved stiftelsen, og logens minutes er derfor svært verdifullt kildemateriale.

Det er imidlertid ikke de 172 sidene med møtereferater som har fått størst oppmerksomhet blant historikere, men derimot fem linjer på til sammen 29 ord fremst i boken, et tekststykke som ofte blir omtalt som Haughfoot-fragmentet.

Den dag i dag arbeider skotske loger uten skriftlige ritualer, og også i 1702 ble det forutsatt at brødrene kunne det rituelle arbeidet utenat. Av ukjente årsaker ble likevel ritualene man arbeidet etter i Haughfoot skrevet ned i logens nyanskaffede Register Book, og ritualteksten fylte de ti første sidene, samt de fem første linjene på side 11. Umiddelbart deretter fortsatte logens sekretær med referatet fra stiftelsesmøtet på første ledige linje under ritualet. Dette, som kanskje kan tolkes som et uttrykk for skotsk sparsommelighet, skulle vise seg å være heldig for ettertiden.

På ett eller annet tidspunkt i bokens historie har nemlig noen funnet det betenkelig at gradsinnhold var eksponert på en slik måte, og derfor fjernet sidene med taushetsbelagt innhold. Vedkommende har imidlertid vært påpasselig med ikke å skade nedtegnelsene fra stiftelsesmøtet, og dermed oppsto fragmentet; altså noen linjer ritualtekst som ble stående igjen øverst på siden der det første møtereferatet er skrevet.

4
22 Dec.
1702
of Entree as the Apprentices did formerly.
And (The Common Gidge.)
Then they whisper the word as before -
and the master or warden greets by hand
after the ordinary way.

Det antas at et skotsk to-gradssystem var etablert minst 100 år før Haughfoot-brødrene stiftet sin loge, men først i et dokument datert 1696 har vi en tekst som hevder å avsløre innholdet i disse seremoniene. To andre manuskripter, fra omkring henholdsvis 1700 og 1710, beskriver sammenfallende praksis. I motsetning til mange av de tidligste ritualavsløringene fra England og Frankrike er ikke de tre tekstene fra Skottland laget for å bli

utgitt og solgt som avsløringer. På grunn av datidens strenge vektlegging av brødrenes løfte om aldri å gjengi ritualene i noen som helst form for skrift, samt at de tre tekstene til tider omtaler ritualene noe uærbødig, var man likevel lenge i tvil om hvorvidt de var ekte eller ikke.

Her er det protokollboken fra Haughfoot kommer oss til unnsetning ved at den 29 ord lange ritualteksten som er bevart der

korresponderer med tilsvarende partier i de komplette ritualmanuskriptene. Gjennom sin unike overleveringshistorie kan ritualfragmentet fra 1702 tillegges stor grad av autensitet, og kan dermed brukes til å gi de tre fullstendige versjonene større troverdighet som sannferdige kilder.

En historisk tekst trenger altså ikke å være så stor for å være viktig.

Historisk Arkiv

Det er opprettet en ny organisatorisk enhet – Ordenens Historiske Arkiv – med Helge Bjørn Horriland som leder. De øvrige medlemmer er Kjell Juveth Johansen, Per-Øivind Sandberg og Kaare Stephensen. Det får som oppgave å samle, katalogisere og gjøre tilgjengelig alt historisk materiale innen Ordenen. OHA blir organisatorisk tilknyttet Kunnskapsdirektoriet og vil i fremtiden bli en viktig leverandør av kildemateriale for norsk frimurerforskning.

Ordenens interne rettsoppgjør etter krigen

AV HELGE BJØRN HÖRRILAND

I 1987 donerte ukjente representanter for Ordenen alt materiale vedgjørende det interne rettsoppgjøret vårt etter krigen til Riksarkivet. Her har det ligget uten at det er registrert i våre egne oversikter. Det er nå katalogisert av Riksarkivet som «PA 637 – Den Norske Store Landsloge, Granskningskomiteen».

Samlingen utgjør tilsammen 26 arkivbokser med underlagsmateriale for samtlige nesten 900 saker som Ordenen hadde oppe til behandling i prosessen. Innholdet er klausulert og administreres fra vår side av Ordenens Historiske Arkiv. Dette innebærer at ingen uvedkommende har tilgang til materialet.

Tyskernes tyveri av stamhusinventar i 1941

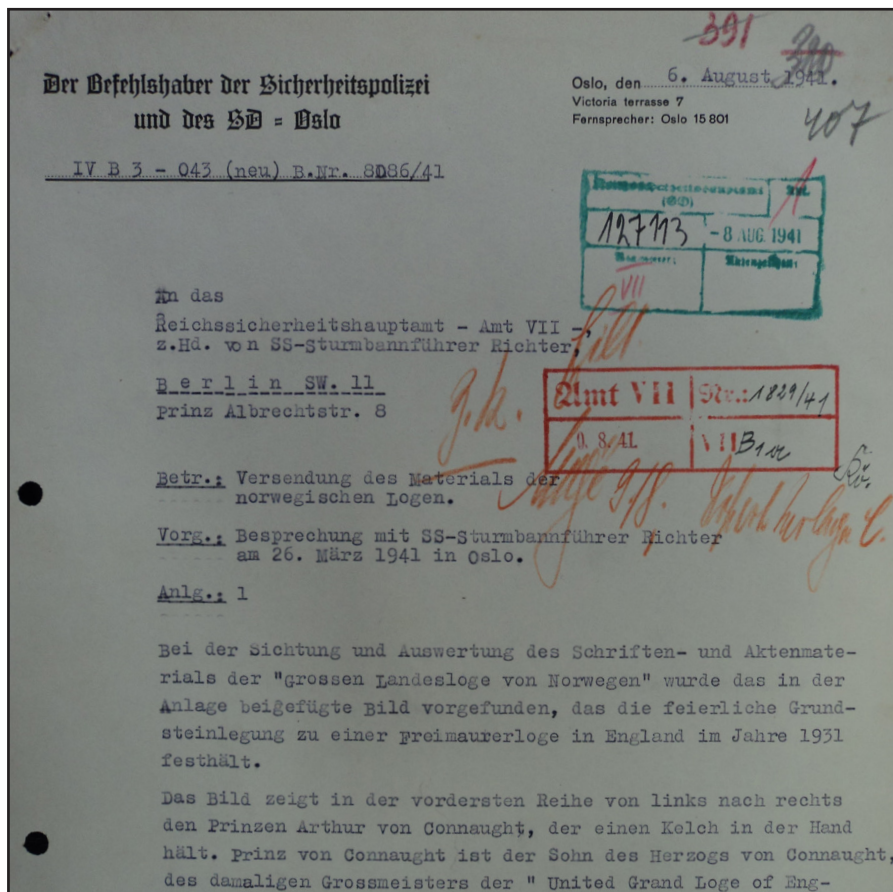
AV HELGE BJØRN HÖRRISLAND

Det har gjennom årene vært spekulert i om hvilke naziorganer som var ansvarlig for tyveriet av inventar, bibliotek og arkiv i Stamhuset under krigen.

Vi har nå funnet dokumenter i National Archives i Washington som for første gang bekrefter antakelsen at det var tysk sikkerhetstjeneste (SD) som stod for ugjerningen og når det skjedde.

I mars 1941 kom to SS-majorer fra Berlin for å ta Stamhuset i øyesyn etter initiativ fra SS-sjef Heinrich Himmler som hadde besøkt Stamhuset noen måneder tidligere. På et møte 26. mars gav majorene Hans Richter og Karl Burmester beskjed til daværende bobestyrer av Ordenens eiendeler at hele arkivet og biblioteket samt deler av inventaret skulle registreres, pakkes og sendes til Berlin.

Transporten foregikk i tre etapper, hvorav den første var den største, og besto av tre jernbanegodsvogner fulle av frimurerinventar som ble sendt sydover, gjennom Sverige. Som vi vet, ble mange av bøkene gjenfunnet i Poznan og er siden blitt repatriert.

Dokument fra SS-arkivene til National Archives i Washington der man henviser til et møte i Oslo mars 1941 hvor det ble bestemt å sende Ordenens arkiv og bibliotek til Berlin.

Foto: Horriland Privatarkiv

Forskningslogens program for 10-års jubileet i 2013

Programmet til Forskningslogen er klart for 2013 – det blir et spennende og omfattende jubileumsår.

Lørdag 26. januar:

Vi begynner logeåret med et fordrag av Helge Bjørn Horriland om Antifrimureri i Norge. Møtet holdes i Trondheim. Søndag 27. januar blir det et påfølgende besøk til Falstadsenteret i Levanger, et minnested og senter for menneskerettigheter.

Lørdag 6. april:

Blir det foredrag om frimurervennen til Hertug Carl, Jacob Wilhelm Törnérhjelms, og hans viktige rolle i utviklingen av Lærlingegraden. Foredragsholder er Ulf Åsén. Møtet holdes i Bergen. Søndag 7. april blir det påfølgende lokalt program.

12.–14. april:

Arrangerer Forskningslogen logetur til Eckleff-symposiet i Kristianstad i Sverige.

24.–26. mai:

Forskningslogen arrangerer logetur for inviterte (embetsverk, foredragsholdere og «de 27») til ICHF-kongress, Edinburg.

Lørdag 7. september:

Er det høytidsdag og 10 års jubileum i Oslo. Foredragsholder Jørund Gustavsen skal foredra over frimureren, matematikeren og filosofen Niels Treschow.

25.–27. oktober:

Treschow-symposium i Oslo. Alle er hjertelige og broderlig velkommen til nok et Symposium. Få med dere mange spennende og interessante foredrag av kjente og ukjente foredragsholdere fra inn- og utland. Også denne gangen vil Symposiumet være tilrettelagt for ledsagere. Det blir felles taffel på lørdag kveld med musikk og underholdning. Sett av denne helgen allerede nå – en fin mulighet til å kombinere en tur til hovedstaden med et besøk i Forskningslogen. Vel møtt!

FORSKNINGSLOGEN
NIELS TRESCHOW

Postboks 506 Sentrum
0105 Oslo
Telefon: 22 47 95 00

E-post: sekr@treschow.dnfo.no

Hører du ikke noe fra oss?
Vi minner brødrene om å sende
inn sine e-postadresser til
sekr@treschow.dnfo.no

Acta Masonica Scandinavica

Forskningslogens sekretariat har følgende utgaver av Acta Masonica Scandinavica tilgjengelig for salg: 6,7,8,9,10,11,12,13 og 14. Pris per bok er: Kr. 250.- + porto.

Ta kontakt med Sekretariatet på e-post for bestilling: sekr@treschow.dnfo.no

Forskningssymposiet 2011 på DVD

Alle foredrag som ble holdt på Forskningslogens Niels Treschows symposium 2011 ble forevignet på film. Et utvalg av disse foredragene er nå tilgjengelig på DVD.

Bestill ved å sende e-post til: dvd@treschow.dnfo.no

Forskningslogen Niels Treschow ble innviet i Ordenens Stamhus i Oslo den 1. november 2003. Logen er direkte underlagt Den Norske Frimurerordens Stormester. Alle medlemmer av Den Norske Frimurerorden med III grad eller høyere kan bli korresponderende medlemmer av Forskningslogen. I tillegg har Forskningslogen 27 faste medlemmer, som utnevnes av Ordenens Stormester. En del av disse utgjør logens embedsverk. Det er også utnevnt æresmedlemmer.

Logens valgspåk er *Per scientiam ad certitudinem* (Gjennom kunnskap til visshet). Logens våpenskjold er basert på Niels Treschows frimurerskjold som befinner seg i museet i Den Norske Frimurerordens Stamhus.

Eldgamle håndskrifter

AV KJELL JUVETH JOHANSEN

Stamhusets gjemmer overrasker oss stadig. Et unikt historisk funn kaster nytt lys over Leopardens aller tidligste periode.

Blant frimurerskatten som i sommer ble funnet i Stamhuset, nærmere bestemt i den tidligere omtalte Ormestadsamlingen (se VM nr. 3), er det funnet en mappe med eldgamle håndskrifter fra tidlig 1800-tallet. Den eldste håndskriften skjuler en tale skrevet av C.M. Leganger (1742–1816) og er fra 20. mars 1811. Talen ble holdt i St. Olaus t.d.h. Leopard. Fra protokollen samme år, som har kommet til rette takket være Ordenens Historiograf og Forskningslogens første Ordførende Mester, Kaare Stephensen, kan vi lese følgende:

5811.3.20.6 blev aabnet under Forsæde af den Megetærværdige Mester af Stolen Broder Leganger, Kathechisationen i LærlingeGraden blev foretaget, hvorefter Optagelse af den i forrige Samling invoterete Kandidat Overlærer Platou blev besluttet, som efter at have aflagt de bestemte Prøver

som søgende, vedholdende og lidjende høytideligen blev indvijet til Frimurer Lærling.- Herefter blev ved Broder Talern oplæst den moraliske Forelæsning for Frimurer Lærlinge, hvorpaa den Megetærværdige Mester i en skion Tale foreholdt Frimurerens helligste Pligter. Ved Almisse-Pleyeren blev indsamlet 33 Rd 50 Sk. Ved Broder 1ste Forstanderen den durchl. Broder Fredrik til Hessen blev Fredrik Leganger foreslaaet til Optagelse i FrimurerOrdenen, hvorover, efter den Megetærværdige Mesters Forlangende Voteringen blev udsadt til næste Samling.

Et Brev fra Gen. Stormesteren den durchl. Br. Landgreve Carl til Hessen blev forelæst, hvori han tilkiender sin Tilfredshed med fornyede Arbeide. Den Megetærværdige Mester befalede skriftlig at aflægge 's Taksigelse derfor. Herefter blev sluttet efter Ritualen.

Talen ble altså holdt av broder Leganger som var aftenens fungerende Ordførende Mester, og er herved bevart i Den Norske Frimurerordenens Historiske Arkiv.

